

Рецензія офіційного рецензента

кандидата мистецтвознавства, доцента, доцента кафедри
композиції та інструментування Харківського національного університету
мистецтв імені І.П. Котляревського

Малого Дмитра Миколайовича

на дисертаційну роботу Мартіянової Аліни В'ячеславівни
«**ФОРТЕПІАННІ СОНАТИ Ф. МЕНДЕЛЬСОНА ЯК ПРЕДМЕТ
МУЗИКОЗНАВЧОЇ ТА ВИКОНАВСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю **025 Музичне мистецтво**

Звернення до творчості композиторів-класиків завжди пов'язане з певним ризиком, зумовленим значною кількістю досліджень, присвячених різним аспектам їхньої творчої спадщини. Постать Ф. Мендельсона традиційно перебуває в центрі уваги музикознавців не лише завдяки високій художній цінності його творчості, а й через її особливе місце в історії музики як своєрідної ланки між класицизмом та романтизмом. Водночас, попри значний масив наукової літератури, у вітчизняному музикознавстві творчість композитора недостатньо висвітлена. Особливо це стосується маловідомої частини його спадщини – неопублікованих, незавершених і маловідомих творів, вивчення яких відкриває нові можливості для осмислення творчого процесу композитора, особливостей його мислення, еволюції стилю, музичної мови та принципів композиторського письма.

Дисертаційне дослідження А. В. Мартіянової присвячене комплексному вивченню фортепіанних сонат Ф. Мендельсона як цілісного жанрового корпусу в контексті західноєвропейської музичної традиції XIX століття. Особливої цінності роботі надає те, що поряд із відомими творами авторка залучає до аналізу ранні, неопубліковані, незавершені сонати, що істотно розширює уявлення про еволюцію сонатного мислення композитора. Водночас поєднання жанрово-стильового аналізу із дослідженням виконавських інтерпретацій є новим для українського музикознавства і не мало досі системного наукового висвітлення, що безперечно визначає **актуальність обраної теми.**

Матеріалом дослідження став повний корпус фортепіанних сонат Ф. Мендельсона та споріднених жанрів – сонатин і Фантазії *fis-moll* («Шотландської сонати»), а також інтерпретації цих творів у виконанні провідних піаністів, серед яких Р. Просседа, А.-М. Марковіна, М. Грінберг, А. Шифф, а також дует Р. Просседи та В. Амари.

Методологічна база дисертації є належним чином обґрунтованою та охоплює комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Авторка застосовує історико-типологічний, системний, структурно-функціональний та компаративний методи, а також жанрово-стильовий аналіз, метод порівняльної інтерпретології та джерелознавчий підхід, що забезпечує всебічне розкриття поставленої мети й дослідницьких завдань.

Робота характеризується **науковою новизною**. Вперше в українському музикознавстві здійснено цілісне дослідження еволюції сонатного мислення Ф. Мендельсона на матеріалі повного корпусу його фортепіанних сонат; до наукового обігу залучено неопубліковані та незавершені твори композитора; виявлено новаторські риси Фантазії *fis-moll* («Шотландської сонати»), а також запропоновано оригінальний підхід до осмислення особливостей мендельсонівського стилю через категорії *homo rationalis* та *homo emotionalis*, що застосовуються в контексті аналізу виконавських інтерпретацій.

Дисертація має чітку, логічно вивірену структуру, побудовану за принципом руху від загального до конкретного: від висвітлення теоретико-методологічних засад дослідження у першому розділі – до ґрунтовного аналітичного розгляду сонатної творчості Ф. Мендельсона та її виконавських інтерпретацій у другому й третьому розділах.

Перший розділ дисертації становить науковий інтерес і перебуває на перетині історичного та когнітивного музикознавства. Авторка ґрунтовно й послідовно розглядає проблему художнього стилю як історичної, когнітивної та музично-мисленнєвої категорії, спираючись на праці С. Шипа, І. Коханик, В. Москаленка та інших дослідників. Особливу увагу приділено процесу

переходу від класицизму до романтизму в контексті еволюції музичної мови, що розглядається як закономірний історико-стильовий процес.

Вагоме місце у розділі займає дослідження жанру сонати, який авторка трактує не лише як усталену композиційну форму, а й як особливий принцип організації музичного матеріалу та динамічну форму художнього мислення. Для обґрунтування власної концепції дисертантка залучає широкий корпус наукової літератури, серед якої праці К. Розена, Ч. Розена, В. Кепліна, Л. Плантаґі, О. Лігуса, Н. Горюхіної, Н. Рябухи, Ю. Ніколаєвської та інших дослідників. Значну увагу приділено сонатній творчості К. М. Вебера, а також окреслено місце фортепіанних сонат Ф. Мендельсона в процесі трансформації жанру. Авторка переконливо обґрунтовує положення про те, що творчість Ф. Мендельсона є своєрідним *«індикатором зміни класицистичного стилю»* (с. 42), і доходить висновку, що *«у творчості композиторів романтичного періоду фортепіанна соната динамізує драматургічне розгортання циклу»* (с. 46).

Другий підрозділ присвячено проблематиці мендельсонознавства, яке авторка розглядає як складну багаторівневу систему наукового знання, *«у межах якої творчість Ф. Мендельсона постає ... як динамічна художня система, інтегрована у широкий історико-культурний контекст»* (с. 48). Дисертантка здійснює ґрунтовний огляд біографічних, епістолярних та музикознавчих джерел – від ранніх праць XIX століття (J. Benedict, F. Hiller) до сучасних досліджень Е. Вернера, Р. Тодда, Р. Венера, Р. Просседи та інших учених, у яких висвітлено маловідомі сторінки творчої біографії композитора, еволюцію його стилю та місце в історії європейської музичної культури. Окрему увагу приділено сучасній концепції *performance as research*, яка розглядається як *«самостійна форма наукового пізнання музичного тексту»* (с. 58). Водночас авторка слушно зауважує, що в українському музикознавстві мендельсонознавство ще не сформувалося як окрема автономна дослідницька школа (с. 60), хоча аналізує низку праць українських науковців (А. Кутасевича,

Д. Купіної, А. Сагалової, К. Тимофєєвої, І. Седюка та ін.), присвячених окремим аспектам творчості композитора.

У *третьому підрозділі* репрезентовано одну з найбільш оригінальних складових дисертації — дослідження маловідомих, неопублікованих і незавершених фортепіанних творів Ф. Мендельсона. До наукового аналізу залучено ранні композиції, створені композитором у дитячому та юнацькому віці, зокрема фуґи, сонати, фантазії, мініатюри, ансамблеві твори й транскрипції. Окрему увагу приділено незавершеному Третьому фортепіанному концерту, що дозволяє глибше простежити еволюцію композиторського мислення Мендельсона та окреслити перспективи подальших досліджень його творчої спадщини.

У *висновках до першого розділу* авторка систематизує отримані результати дослідження та пропонує узагальнювальну порівняльну таблицю розвитку сонатної форми, у якій виокремлено три моделі її еволюції — класицистичну, перехідну та романтичну. Такий підхід наочно демонструє логіку стильової трансформації жанру в контексті європейської музичної культури ХІХ століття.

Другий розділ дисертації є аналітичним, присвячений дослідженню становлення сонатного мислення Ф. Мендельсона в контексті еволюції його стилю. Авторка простежує цей процес на матеріалі творів різних жанрів — від фортепіанних мініатюр і струнних квартетів до увертюри та струнних симфоній, що дозволяє розкрити закономірності формування композиторського мислення в широкому історико-стильовому контексті. Центральне місце у розділі займає аналіз повного корпусу фортепіанних сонат Ф. Мендельсона та споріднених із ними жанрів — сонатин і Фантазії *fis-moll*. Дослідження здійснюється крізь призму інтонаційно-драматургічного аналізу (с. 87), у процесі якого виявляються особливості композиційної структури, музичної мови, стильових рис і образної сфери кожного твору.

У *підрозділі 2.3* авторка здійснює узагальнювальну характеристику фортепіанної спадщини композитора. Важливим результатом дослідження є запропонована періодизація сонатної творчості Ф. Мендельсона та

систематизація основних стильових впливів, зокрема творчості Л. ван Бетховена, В. А. Моцарта, Й. Гайдна, К. М. Вебера і Ф. Шуберта (с. 125–126). Підсумовуючи проведений аналіз, дисертантка у *висновках до другого розділу* подає узагальнювальну таблицю, у якій систематизовано основні характеристики досліджених творів, визначено типи циклічної організації та окреслено їхні жанрово-стильові особливості.

Особливої уваги заслуговує *підрозділ 3.1*, у якому досліджуються текстологічні особливості рукописів фортепіанних сонат Ф. Мендельсона. Цей аспект роботи є одним із найбільш оригінальних, оскільки авторка звертається до аналізу автографів, вивчаючи особливості композиторського почерку, нотографії, стану рукописів, принципів організації сторінок та інших матеріальних характеристик джерел. Порівнюючи манускрипти різних періодів, дисертантка прагне виявити «*закономірності формування авторського тексту, взаємодії між творчим задумом і його письмовою фіксацією*» (с. 134), що суттєво розширює джерелознавчий аспект дослідження.

У *підрозділі 3.2* авторка звертається до проблематики виконавської інтерпретації та пропонує власний методологічний підхід до осмислення мендельсонівського стилю, заснований на дихотомії *homo rationalis / homo emotionalis*. Зазначені категорії трактуються як два фундаментальні виміри людської природи – інтелектуально-логічний та емоційно-афективний – і застосовуються для характеристики сонатної творчості Ф. Мендельсона як феномена класико-романтичного синтезу. Практичне втілення цієї концепції здійснюється шляхом порівняльного аналізу виконавських інтерпретацій А.–М. Марковіної та Р. Просседи, у яких авторка простежує переважання тієї чи іншої категорії. Ґрунтовно проаналізовано також інтерпретації Фантазії *fis-moll* у виконанні М. Грінберг, А. Шиффа та Р. Просседи, результати чого узагальнено у порівняльній характеристиці (с. 165–166). Окрему увагу приділено аналізу Сонат для двох фортепіано у виконанні Р. Просседи та В. Амари.

У *Висновках* авторка системно узагальнює результати проведеного дослідження відповідно до поставленої мети та дослідницьких завдань,

сформульованих у Вступі. Висновки вирізняються логічністю, змістовністю та концептуальною цілісністю, окреслюють перспективні напрями подальших досліджень вивчення теми.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

1) У дисертації Ви активно використовуєте поняття «сонатне мислення», «фортепіанне мислення», «сонатний метод мислення». Як, на Вашу думку, співвідносяться поняття *мислення* і *композиторського письма*? Чи можна розглядати їх як взаємозамінні категорії, чи вони відображають різні рівні творчого процесу? І чи вбачаєте Ви відмінність між поняттями «сонатне мислення» та «сонатний метод мислення»?

2) У роботі Ви звертаєтеся до поняття «мендельсонознавство» як окремого напрямку музикознавства. Які, на Вашу думку, чинники зумовлюють формування таких спеціалізованих галузей, як бахознавство, бетховенознавство чи мендельсонознавство? Чи є це закономірним етапом вивчення творчості кожного видатного композитора, чи подібні наукові напрями виникають лише за певних історичних і наукових передумов?

Дисертація Мартянової Аліни В'ячеславівни **«Фортепіанні сонати Ф. Мендельсона як предмет музикознавчої та виконавської інтерпретації»** є оригінальним і цілісним науковим дослідженням, яке суттєво розширює сучасні уявлення про композиторський стиль Ф. Мендельсона, еволюцію жанру фортепіанної сонати та особливості її виконавської інтерпретації. Важливою перевагою роботи є звернення до малодосліджених сторін творчої спадщини композитора. Авторка системно репрезентує неопубліковані, незавершені й маловідомі твори, зокрема ранні фуги, сонати, мініатюри, ансамблеві композиції та транскрипції, а також здійснює комплексний аналіз повного корпусу фортепіанних сонат і споріднених жанрів – сонатин та Фантазії *fis-moll*. На цій основі простежено еволюцію сонатного мислення композитора, розкрито особливості його індивідуального стилю та введено до наукового обігу низку

маловідомих і невиданих творів. Окремим науковим здобутком дисертації є запропонована авторкою типологія виконавських стратегій ранніх сонат крізь дихотомію *homo rationalis* / *homo emotionalis*.

Для реалізації поставленої мети дисертантка демонструє високий рівень наукової рефлексії та впевнено оперує сучасним понятійним апаратом. У роботі використовуються такі категорії, як художній стиль, музичне мислення, музична мова, інтонація, інтонаційність, інтонаційна генеза, індивідуальний стиль, семантика, виконавська стратегія, мендельсонознавство, а також поняття фортепіанного, композиторського й сонатного мислення, сонатного методу мислення.

До безперечних наукових здобутків авторки належить розроблення концепції вивення жанрово-стильових рис жанру фортепіанної сонати у творчості Ф. Мендельсона і їх концептуальний зв'язок з виконавським мистецтвом.

Авторка дотрималася принципів академічної доброчесності, що підтверджено результатами перевірки тексту за допомогою комплексного онлайн-сервісу *Turnitin*. Апробація основних результатів дисертаційного дослідження засвідчена публікацією трьох статей у фахових наукових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України (категорія Б). Крім того, результати дослідження були представлені на п'яти міжнародних конференціях. Загальний обсяг дисертації становить 222 сторінки, з яких 166 – основного тексту, що відповідає вимогам до виконання робіт подібного рівня. Список використаних джерел налічує 211 позицій, з яких 82 – іноземними мовами.

Дискусійні положення, висловлені в цій рецензії, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження А. В. Мартянової. Робота вирізняється науковою новизною, концептуальною цілісністю та високим рівнем музикознавчої рефлексії. Авторка суттєво розширює сучасні уявлення про творчість Ф. Мендельсона, узагальнює й систематизує результати попередніх досліджень, висвітлює роль композитора в еволюції європейської музичної культури та становленні сонатного мислення. До вагомих наукових здобутків

дисертації належать запропонована типологія виконавських стратегій інтерпретації сонат, комплексний аналіз повного корпусу фортепіанних сонат композитора, включаючи ранні, позаопусні та незавершені, а також поєднання музикознавчого, джерелознавчого й виконавсько-інтерпретаційного підходів до їх осмислення.

Таким чином, дисертаційне дослідження А. В. Мартянової відповідає вимогам пунктів 5-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, а також «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року.

У зв'язку з вищевикладеним, дисертантка **А. В. Мартянова** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 – Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент	кафедри	композиції	та	інструментування
ХНУМ імені І.П. Котляревського				Дмитро МАЛИЙ